

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΤΩΧΕΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ

ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ὡς φυλλάδ. 350 καὶ 353.)

Δ'.

Μέχρι τοῦδε εἶδομεν ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν ἐταιριῶν ἀμοιβαίας βοηθείας πῶς δύναται ὁ ἐργάτης, διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὑπαρχόντων μέσων, νὰ βελτιώσῃ ὡς οὖν τὴν ἐαυτοῦ κατάστασιν ἐξασφαλίζων τὴν ὑπαρξίν του εἰς ὁρισμέναις τινὰς περιστάσεις. Τοῦτο εἶναι ἤδη ἐν βῆμα, καὶ βῆμα σημαντικόν, ἀλλ' εἶναι τὸ πρῶτον μόνον πρὸς λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Ἡ πτωχεία δὲν δύναται νὰ μετριασθῇ ἐπαίσθητῶς εἰμὴ διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς (1).

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην πλείστοι παρεγνώρισαν, εὗρεθίσαν δὲ καὶ τινες, οὐκ οἶδα πῶς συλλαγιζόμενοι, ἐκλαθόντες τὴν πτωχείαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ κόρον παραγωγῆς· ἡ τοιαύτη παραδοξολογία νομίζομεν ὅτι εὐκολώτατα καταστρέφεται ἐὰν συλλογισθῇ τις ὅτι, αὐξανούσης τῆς παραγωγῆς πολὺ ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον τοῦ πληθυσμοῦ (2), ἐκπίπτουσιν αἱ τιμαὶ, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν πορίζεται τις πολὺ εὐκολώτερον ἢ προτοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἀφθονία καὶ εὐθάνεια τῶν ἀναγκασιτέρων προϊόντων δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ τὴν εὐημερίαν ἀριθμοῦ μεγαλητέρου ἢ πρότερον.

Πρὸς αὐξήσιν ὁμῶς τῆς παραγωγῆς, ἀνάγκη κεφαλαίων, τὰ δὲ κεφάλαια πορίζει ἡ πίστις. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν περιορίζεται ὡς ἑξῆς· πῶς δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς πίστεως ὁ ἐργάτης; πρόβλημα δύσκολον, διότι, ὡς λέγει ἀρχαῖον ῥητόν « plus est cautionis in re quam in persona », ὁ δὲ ἐργάτης, ὡς γνωστὸν οὐδεμίαν δύναται νὰ παράσχῃ ἐγγύησιν πραγματικὴν (cautionnement réel).

Ἡ προσωπικὴ πίστις (crédit personnel) εἶναι καὶ αὕτη ἐν τῶν ὑπὸ τῶν σοσιαλιστῶν ὑποκινηθέντων καὶ ἐξετασθέντων ζητημάτων, ἡ τιμὴ ὁμῶς τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ιδέας ταύτης δὲν ἀνήκει εἰς αὐτούς. Πρὸ καιροῦ αἱ τράπεζαι τῆς Σκωτίας πα-

ραχόρου δάνεια εἰς ἀκτήμονας ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει περὶ προσώπων γνωστῶν εἰς αὐτάς, ἡ πρώτη ὁμῶς αὕτη ἐφαρμογὴ τῆς προσωπικῆς πίστεως ἦτο λίαν περιορισμένη· διότι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν παρχωρόντων ταύτην πιστωτικῶν καταστημάτων ἦτο ἄλλος. Ἐπέπρωτο νὰ δοθῇ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο πρακτικὴ λύσις ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου ἐγεννήθη καὶ ἡ ἐγγυὴς πίστις. Τὸ ὅτι ἡ πίστις εἶναι τὸ νεῦρον τρόπου τινὰ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν γινώσκουσιν οἱ πάντες, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι τὰ εὐεργετήματα ταύτης αἰσθάνονται μόνοι οἱ κεκτημένοι περιουσίαν τινὰ ἐξασφαλίζουσιν τὸν παρχωρόντα τὰ κεφάλαια. Ἡ ἐργατικὴ τάξις εἶναι πᾶσιν τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας ἡ κεκτημένη ὀλιγωτέραν περιουσίαν, ὡς συγκριμένη ἐξ ἀπόρων φροντιζόντων καθ' ἑκάστην περὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ἐπομένως ἀπολαμβάνει τὰ εὐεργετήματα τῆς πίστεως ὀλιγότερον παντὸς ἄλλου. Τὸ κακὸν τοῦτο ἠθέλησαν πολλοὶ νὰ θεραπεύσωσι, καὶ ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ ἐταιρίαι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον (loan societies, Hulpbank). Ἐξετάσωμεν ἕκαστον τῶν θεσμῶν τούτων.

Αἱ δανειστικαὶ ἐταιρίαι (loan societies) τῆς Ἀγγλίας προτίθενται τὸν σχηματισμὸν κεφαλαίου χρησιμεύοντος εἰς δάνεια πρὸς ἐργάτας ἀναδίδοντα ἀπὸ μιᾶς ἕως δεκαπέντε λιρῶν στερλινῶν ἢ ἀπότισις τῶν δανείων τούτων γίνεται κατὰ περιοδικὰς δόσεις. Αἱ ἐταιρίαι αὗται διαικοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· τὸ προσωπικὸν τῆς διοικήσεως σύγκειται ἐξ ἑνὸς ταμίου, τριῶν διοικητῶν (trustees), δύο ἐπιτρόπων καὶ ἑνὸς γραμματέως, διορίζεται δὲ ἐν γενικῇ τῶν μετόχων συνελεύσει καὶ διατηρεῖ τὴν διαχείρισιν ἐνὸς ἢ ψήφος αὐτῶν δὲν αἶρει ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην. Οἱ δύο ἐπίτροποι ἐξελέγχουσι τὰ βιβλία ἀνά πᾶσαν τριμηνίαν.

Τὴν ἐσπέραν ἐκάστης τρίτης συνέρχεται ἡ ἐταιρία ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἑνὸς τῶν διοικητῶν· τότε γίνονται τὰ δάνεια καὶ αἱ πληρωμαὶ, πρὸ τοῦ τέλους τῆς συνεδριάσεως παραδίδει ὁ πρόεδρος εἰς τὸν ταμίαν τὰ εἰσπραχθέντα καὶ τὰ μὴ χρησιμεύσαντα εἰς προκαταβολὰς χρήματα· ἐννοεῖται οἷον ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰ ποσὰ ταῦτα, ὀφείλει δὲ νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἐγγυητήν.

Τὰ ὑπὸ τῶν ἐταιριῶν δανειζόμενα ποσὰ ἀποδίδονται κατὰ δόσεις ἐβδομαδικαί· ἐπὶ τῇ ἀναλογίᾳ ἐξ pence ἀνὰ λίραν (2 4/2 τοῖς ἑκατὸν τοῦ κεφαλαίου) φέρουσι δὲ τόκον 5 0/0. Ἡ πρώτη δόσις καθίσταται ἀπαιτητὴ τρεῖς ἐβδομάδας μετὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ δανειζομένου ποσού. Ἡ πίστωσις ἐγγράφεται εἰς βιβλιᾶριον (livret) ἐπ' ὀνόματι τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν, εἰς οὐδὲνα δὲ ἀνοίγεται νέα ἐν ὅσῳ δὲν ἐγένετο καθ' ὅλοκληρίαν ἡ πληρωμὴ τῆς προτέ-

(1) Ὡς Michel Chevalier — Lettres sur l'organisation du Travail.

(2) Ὡς περὶ τούτου τὸ περιεργότατον σύγγραμμα τοῦ Carey, Principes de la science sociale, ἰδίως τὰ κεφάλαια 3, 46 καὶ 47, ἐν οἷς νομίζομεν ἐπιλογικώτατα ἀποκρούει καὶ ἀνασκευάζει τὰς γνωστὰς καὶ πεπαλαιωμένας θεωρίας τοῦ Malthus.

ρας. Τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν διανέμονται μεταξὺ τῶν μετόχων, ἀλλὰ χρησιμεύουσιν εἰς αὐξήσιν τοῦ ἐταιρικοῦ κεφαλαίου.

Ἐπὶ τῶν αὐτῶν περίπου βάσεων στηρίζεται καὶ ἡ ὀλλανδικὴ *hulpbank* (τράπεζα βοήθειας) ἡ ἐν *La Haye* ἐνεργοῦσα εἶναι ὡς ἐξῆς περίπου ὀργανισμένη. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ διὰ παρχωρήσεως μικρῶν δανείων βοήθεια τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρικῶν. Ὁ δανειζόμενος πρέπει νὰ γνωρίζῃ γραφὴν καὶ ἀνόγνωσιν, νὰ παρουσιάσῃ δύο ἀξιοχρέους ἐγγυητὰς ἐξ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἀφείλουσιν εἰς τὴν τράπεζαν οὐδὲ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ τῆς διοικήσεως αὐτῆς· τὸ δάνειον παρχωρεῖται μόνον δι' ὠρισμένην χρῆσιν, ἡ δὲ τράπεζα δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀμεσον πληρωμὴν ἐὰν τὸ ποσὸν χρησιμοποίησιν εἰς ἄλλον σκοπὸν.

Ἐπ' οὐδενὶ ὄρω τὸ δανειζόμενον ποσὸν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ ἑκατὸν φιορίνια, πρέπει δὲ πάντοτε νὰ ἡ διακετὸν διὰ τοῦ 5 πρὸς εὐκολίαν τῶν λογαριασμῶν. Πληρόνεται ἐπὶ ἀποδείξει ὑπογεγραμμένη παρὰ τοῦ δανειζομένου καὶ τῶν ἐγγυητῶν αὐτοῦ, φέρει τόκον 4 0/0 καὶ ἀποδίδεται δι' ἐβδομαδιαίων δόσεων, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, τῆς πρώτης οὐσης ἀπαιτητῆς μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας.

Τὸ ἐταιρικὸν κεφάλαιον σύγκειται ἐκ μετοχῶν 50 φιορινίων, οἱ μέτοχοι λαμβάνουσι 2 1/2 0/0 ἐτήσιον τόκον, τὸ δὲ περίπλεον τοῦ κέρδους χρησιμεύει εἰς αὐξήσιν τοῦ κεφαλαίου. Ἡ τράπεζα διοικεῖται ὑπὸ ἐννέα ἐπιτρόπων ἐκλεγόντων μεταξὺ τῶν τὸν πρόεδρον, τὸν ταμίαν καὶ τὸν γραμματέα, ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν εἶναι ἀμισθος, δὲν δύνανται δὲ νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐκ νέου, ἐκτὸς τοῦ ταμίου, ἡ μετὰ ἐνὸς ἔτους παύσιν ἐξουσίας· ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν εἶναι τριετής (1).

Τοιοῦτος εἶναι περίπου ὁ ὀργανισμὸς τῆς προσωπικῆς πίστεως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὀλλανδίᾳ. Βεβαίως τὸ τοιοῦτον εἶναι πρόσδος, ἀλλὰ ἡ μορφή αὕτη τοῦ θεσμοῦ εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν ὅλων τῶν προσδοκωμένων ἀποτελεσμάτων. Καὶ ἀληθῶς τίς ἡ βάση ἐφ' ἧς στηρίζονται ἡ τε *loan-society* καὶ ἡ *hulpbank*; ὁ σχηματισμὸς μετοχικῆς ἐταιρίας ἐχούσης σκοπὸν τὴν εὐεργεσίαν, ἂν δὲ μένῃ περὶ τούτου ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία νομίζομεν ὅτι θέλει παύσει ἅμα ὡς ἐνθυμίσωμεν ὅτι ἐν μὲν τῇ ὀλλανδίᾳ τὸ κέρ-

δος εἶναι εὐτελέστατον (2 1/2 0/0), ἐν δὲ Ἀγγλίᾳ μηδέν. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ βάση εἶναι ἐσφαλμένη διότι ἐὰν ἡ εὐεργεσία καὶ ἡ ἐλεημοσύνη εἰσὶν ἀρεταὶ χριστιανικαί, οἰκονομικῶς ὁμῶς θεωρούμεναι φέρουσιν ἀποτελέσματα ἀσήμαντα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρνητικά. Καὶ εὐκόλως νομίζομεν ἐννοεῖ ἕκαστος ὅτι, ἐκτὸς εὐαρίθμων φιλανθρώπων, οὐδεὶς θέλει καταθέσει κεφάλαια εἰς ἐπιχείρησιν ἢ ἀποφέρουσαν κέρδος, πρὸς δὲ τούτοις παρετηρήθη ὅτι οἱ ἐντιμότεροι τῶν τεχνιτῶν, οἱ ἔχοντες δηλαδὴ ἀληθῶς τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως ἔχουσιν εἰδὸς τι ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην· τοιοῦτος δὲ εἶναι ὁ χαρακτήρ τῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος θεσμῶν. Τίς λοιπὸν ὁ ἀληθὴς τύπος τῆς προσωπικῆς πίστεως; δὲν διατάζομεν νὰ εἰπώμεν, ἡ γερμανικὴ τράπεζα τοῦ λαοῦ (*Volks-bank*) καὶ ταύτην θέλομεν ἐξετάσει λεπτομερῶς· πρὶν ὁμῶς ἐπιχειρήσωμεν τοῦτο ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐν Γερμανίᾳ.

Ἄν ὑπῆρξε τύπος εἰς τὴν Εὐρώπην ἐν ᾧ τὸ σύστημα τῶν τεχνικῶν σωματείων ὀργανώθη ἐντελῶς καὶ ἐρριζώθη εἰς τὰ ἔθνη, οὗτος ἦτο βεβαίως ἡ γερμανικὴ Αὐτοκρατορία περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Τὰ πάντα συνέτεινον εἰς τοῦτο, ὁ κατακερματισμὸς τῆς χώρας εἰς ἑκατοντάδας ἀνεξαρτήτων καὶ μικροσκοπικῶν κρατῶν, τάξις εὐγενῶν πολυπληθῆς καὶ ὀλιγώτερον συνδεδεμένη μετὰ τοῦ λαοῦ ἢ εἰς ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη, καὶ πρὸ πάντων ἡ ὑπαρξίς τῶν λεγομένων ἐλευθέρων αὐτοκρατορικῶν πόλεων, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ κοινότητες κυρίαρχοι, ὧν τινες ἦσαν λείψανα τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα περιφήμου ἀναστατικῆς δημοσπονδίας. Ἡ ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰσχωρήτῃ ποτὲ ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ ὡς οὐδ' ἡ τῆς ἐλευθερίας ἄνευ ἐξωτερικῆς πιέσεως, ἀφ' οὗ βλέπομεν τὴν κοινωνικὴν ταύτην κατάστασιν ἐλάχιστα μεταβληθεῖσαν ὑπὸ γεγονότος σημαντικοῦ, τῆς ἀναμορφώσεως καὶ τοῦ κατὰ συνέπειαν ταύτης τριακονταετοῦς πολέμου. Τὰ πάντα ὁμῶς ἔχουσι τέλος ὡς καὶ ἀρχήν· ἡ ἀφορμὴ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μεταμορφώσεως τῆς Γερμανίας ὑπῆρξεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ πόλεμοι αὐτῆς.

Αἱ συνεχεῖς εἰσβολαὶ καὶ κατακτήσεις τῶν Γάλλων ἐν Γερμανίᾳ ἐξωγόνησαν τὸ ἕως τότε κοιμημένον πνεῦμα τῆς ἐθνικότητος, καὶ κατὰ πρῶτον ὁ Πρωσσὸς ἐνθυμήθη ὅτι τὸν συνδέουσι δεσμοὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς μετὰ τοῦ Σάξωνος, τοῦ Σουαβίου καὶ τοῦ Μεκλεμβουργίου. Αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἀνγκασθεῖσαι ὅπως ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς

(1) Τὰς ἀνωτέρω λεπτομερεῖας ἐλάττωμεν ἐκ διαφόρων καταστατικῶν. "Ides πρὸς ταύταις τὴν περίεργον πραγματείαν τοῦ K. Seignageliet — Les banques d'avances en Angleterre et en Hollande, καὶ τὸ βιβλίον τοῦ K. Baubie — Le crédit populaire, avec une introduction par M. Horn, ὡς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ τελευταίου τούτου ἐν τῇ *Journal des Débats* καὶ τῇ *Journal des Economistes*.

κινήσεως ταύτης τῶν πνευμάτων, ἐνόησαν ὅτι ἐὰν ἤθελον νὰ νικήσωσι τοὺς στρατιώτας τῶν νεωτέρων ἰδεῶν, ὥφειλον νὰ ἱκανοποιήσωσι, τοῦλάχιστον πρὸς κενὸν, τὴν ἰδέαν ἣν ἀντιπροσώπευον αἱ φάλαγγες τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος· ὅτι, εἰς τὴν ὑποθετικὴν ἐλευθερίαν ἣτις ἦτο ἐγγεγραμμένη ἐπὶ τῶν γαλλικῶν σημασιῶν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀντιτάξωσι πραγματικὰς ἐλευθερίας. Οὕτως ἀνέλαβον αἱ ἀδυσώπητοι ἐχθροὶ τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ὑπουργοὶ Stein καὶ Hardenberg, νὰ ἐγκεντρίσωσι τὰς ἰδέας αὐτῆς, τοῦτο δὲ ἐπραξάν ἄμ' ὥς ἤρχισεν ὁ τύπος συνερχόμενος ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐντυπώσεως ἣν εἶχε προξενήσει ἡ μάχη τῆς Ἰένας· ἀπὸ τοῦ 1807 μέχρι τοῦ 1812 βλέπομεν εἰσαγομένους πλείους φιλελευθέρους καὶ ῥιζικὰς τροποποιήσεις. Μία τῶν σημαντικωτέρων ὑπῆρξε τὸ διάταγμα τῆς 2 Νοεμβρίου 1810, δι' οὗ ἐγένετο παραδεκτὴ ἐν Πρωσσίᾳ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας.

Μόλις εἶχον συμβῇ ταῦτα, ὅτε μέγα γεγονὸς, ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος, μετέβαλεν ἐκ βάθρων τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης· τότε ἄπασαι αἱ παλινόρθωτοι κυβερνήσεις, μὴ ἀρκούμεναι εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν πολιτικὴν μεταβολὴν, ἠθέλησαν νὰ καταστρέψωσι καὶ τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1). Ἀπὸ τοῦ 1815 λοιπὸν ἤρχισε καθ' ἅπασαν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον γενικὴ ἀντενέργεια (réaction) κατὰ τῶν λεγομένων ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν· ἡ καταδρομὴ αὐτὴ διήρκεσε σφοδροτάτη μέχρι τοῦ 1830, αἱ δ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συμβῆσαι ἐπαναστάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπίτασιν αὐτῆς· ἀπὸ τοῦ 1830 ἐπ' αὐτῇ ὀλίγον, ἐπειδὴ τὸ παράδειγμα τῆς δευτέρας ἐξώσεως τῶν Βουρβόνων δὲν ἦτο λίαν ἐνθαρρυντικόν· ἐν Γερμανίᾳ ὁμοίως, τὰ πρῶτα συμπτώματα ἐθνικῆς ὑπάρξεως σοβαρᾶς καὶ γερμανικῆς ἐνότητος χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1848. Ἀπόδειξις τρανωτάτη ὅτι πᾶσα ἰδέα ἅπαξ σπαρεῖσα δὲν δύναται ἢ νὰ καρποφορήσῃ.

Κατὰ τὸ 1815 ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἐμμελήθη καὶ αὕτη τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὴν τόπους, ἄρῃ-κεν ὁμοίως σῶσιν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας· τοῦτο ἦτο κατὰ τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς μέγα πολιτικὸν λάθος· τὸ λάθος ὁμοίως ὠφέλησεν αὐτὴν, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τόπου, καὶ ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ ἡ βιομηχανία. Τῷ 1845 ἐγένετο ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ περίφημος κίνησις ὑπὲρ

τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, αἱ δὲ ἐκ ταύτης συζητήσεις κατετάραξαν τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον, καὶ πανταχόθεν ἠγέρθησαν οἱ βιομήχανοι ζητοῦντες προστασίαν κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ξένων προϊόντων· ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἐνέδωκε, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1845 ἐξεδόθη διάταγμα κανονίζον τὴν βιομηχανίαν, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἀπηρτίετο ἄδεια τῆς κυβερνήσεως ὅπως ἀνοίξῃ τις βιομηχανικὸν κατάστημα οἰουδῆποτε εἶδους. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπέφερε πληγὴν σημαντικὴν εἰς τὴν παραγωγὴν ὡς πᾶν τὸ περιορίζον αὐτήν. Οὕτως εὗρέθη μετὰ τριάκοντα πέντε ἐτῶν ἐλευθερίαν ἡ Πρωσσία ἐπὶ τῆς αὐτῆς πρὸς τὰ λοιπὰ γερμανικὰ κράτη τάξεως.

Εἰς ἄλλην τὴν Γερμανίαν τὸ σύστημα τῶν τεχνικῶν σωματείων διατηρεῖται εἰσέτι μὲ τοὺς πλείστους τῶν γελοίων περιορισμῶν τοῦ μεσαιῶνος, πρὸ πάντων ἡ μικρὰ βιομηχανία (1)· πρὸς θεραπείαν ὁμοίως τοῦ κακοῦ δύνανται αἱ πλείσται κυβερνήσεις νὰ παρχωρῶσιν εἰς ἐταιρίαις ἢ μεγάλους κεφαλαιούχους τὴν ἐξάσκησιν βιομηχανίας τινός. Οἱ τοιαύτην ἄδειαν λαβόντες δὲν ὑπόκεινται εἰς τοὺς κανονισμοὺς τῶν σωματείων, ἀρῃζοῦσι δὲ τοὺς εἰς αὐτὰ ἐγγεγραμμένους τεχνίτας, μεταχειριζόμενοι ὅποιον ἀριθμὸν ἐργατῶν καὶ ὁποίας μηχανὰς θέλουσιν, ἐνῷ ἐκεῖνοι περιορίζονται ὑπὸ τοῦ γράμματος τοῦ προνομίου αὐτῶν. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου, ἡ μὲν ἐλευθερία καταντῆ προνόμιον, ὃ δὲ ἀληθὲς προνομιοῦχος θεωρεῖ ἑαυτὸν ἡδικοημένον, καὶ εἶναι ὁ μᾶλλον ἐναντιούμενος εἰς τὴν ἀληθῆ βελτίωσιν τῆς ἑαυτοῦ καταστάσεως διότι νομίζει ὅτι διὰ νέων περιορισμῶν δύναται μόνον νὰ τὴν διορθώσῃ. Τοῦτο δὲ ἐφάνη καθαρῶτα κατὰ τὸ 1848. Τότε ἡ ἐργατικὴ τάξις σχεδὸν ὁλόκληρος καὶ οἱ πλείστοι τῶν μικρῶν βιομηχάνων ἠνώθησαν μὲ τὸ καλούμενον φρουδαλικὸν κόμμα, ὅπως καταστείλωσι τὸν σάλον τῆς ἐπαναστάσεως, ὅστις ἠπεῖλει νὰ καταστρέψῃ τὰ σωματεῖα. Παρὰ τὸ Κοινοβούλιον τοῦ Φραγκφόρτου συνεδρίαζε καὶ Κοινοβούλιον τῶν ραπτῶν, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ προσκαλέσῃ τὰς κυβερνήσεις ὅπως ἀπαγορεύσωσιν αὐστηρότατα τὴν πώλησιν ἐταίμων ἐνδυμάτων, καὶ ἐν γένει πᾶν ἐμπόριον δυνάμενον νὰ ἔλθῃ εἰς συναγωνισμόν μὲ τὴν βιομηχανίαν των.

Τοιαύτης οὐσῆς τῆς καταστάσεως τῶν μικρῶν βιομηχάνων τῶν εἰς τὰ σωματεῖα ἐγγεγραμμένων, ἐννοεῖται εὐκόλως ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ εὐρωσι κεφάλαια· οὕτω βλέπομεν ὅτι δὲν εἶναι σπάνιον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμπορικῆς πανηγύρεως τῆς Λειψίας, μικροβιομήχανος ἔχων ἀνάγκην προ-

(1) Ἴδε περὶ τῶν προσπαθειῶν τούτων τὴν Histoire du gouvernement parlementaire en France τοῦ Duvergier de Mauranne, καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ ἰδίως τὴν Γερμανίαν τὸν Gervinus, Geschichte des XIX. Jahrhunderts, 2. er Band.

(1) Ἴδε Hirsch — Das Handwerk und die Zünfte, in der christlichen Gesellschaft, vernehmlich in Deutschland.

μηθείας ύλικού νὰ δανεισθῇ 50 τάλληρα μὲ τόκον ἑνὸς τοιῶντος καθ' ἡμέραν, ἥτοι 730 0/0 κατ' ἔτος (1). Πρὸς μετρίαν τοῦ κακοῦ ἐσχηματίσθησαν συνεταιρισμοὶ τεχνιτῶν, κατὰ μίμνησιν τῶν ἀγγλικῶν cooperative stores, ὑπὸ τὸ ὄνομα Rohstoffvereine εἰς ἀγορὰν τοῦ ἀναγκασίου πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ύλικού. Πάντα τὰ μέλη τοῦ Rohstoffverein εἰσὶν ἀλληλέγγυα, καὶ οὕτω παρέχουσιν ἀσφάλειαν κατὰ τοσοῦτον μεγαλητέραν εἰς τοὺς κεφαλαιούχους, καθ' ὅσον σύγκεινται ἐκ περισσοτέρων μελῶν· τὰ δ' ἀποτελέσματα τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἐγγυήσεως, μεταφράζονται διὰ τῶν ἐξῆς ἀριθμῶν· εὐρίσκουσιν οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εὐκόλως πρὸς 5 ἢ 6 τοῖς ἑκατὸν κεφάλαια, ἅπερ ἄλλως δὲν ἤθελον εὐρίσκει μὲ 50 ἢ 60 0/0· διανέμονται δὲ ἐτησίως καθαρὸν κέρδος 12 ἢ 14 0/0.

Κατὰ τὸ 1849 ἐν τῇ μικρῇ πόλει τοῦ Delitsch, ἐν τῇ πρωσσικῇ Σαξωνίᾳ, ὁ εἰρηνοδίκης K. Schulze, ἐντελὼς ἄσημος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλ' ἀνὴρ ἐμβριθὴς καὶ ἐννοῶν τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς του, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάδοσιν τῶν Rohstoffvereine, προσβλέπων ὅτι ἡδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρία πρὸς ἄλλον σκοπὸν, οὗ τὴν πραγματοποιήσιν ἐπεδίωκε, καὶ τὴν ὁποίαν κατώρθωσεν. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο νὰ προικίσῃ τὴν ἐργατικὴν τάξιν μὲ τὰ εὐεργετήματα τῆς πίστεως. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπαχείρησεν ἐν Eilenburg τὴν σύστασιν τῆς πρώτης τραπεζῆς τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Vorschussverein (ἐταιρία προκαταβολῶν) (2). Ἡ δοκιμὴ αὕτη ἐπέτυχε πληρέστατα, καὶ ταχέως ἐμυμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦτο πλεῖστοι πόλεις τῆς Γερμανίας.

Τρεῖς εἰναι οἱ κανόνες ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ πράξις τοῦ λαοῦ· ἡ ἀμοιβαία ἐγγύησις, ἡ αὐτοβοήθεια (Selbsthülfe), καὶ ἡ παντελὴς ἀποχὴ τῆς Κυβερνήσεως (3). Πᾶς οἰκονομικὸς θεσμὸς ὀφείλων τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ εἰς τρίτον πρόσωπον μὴ ἐνδιαφερόμενον ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, πάσχει ἑλλείψιν τῆς ἀναγκασίας ζωτικότητος. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς στηρίζεται ἡ θεωρία τῆς αὐτο-

βοηθείας (Selbsthülfe), διὰ τὴν ὁποίαν ὁ K. Schulze-Delitsch ἐπλάσσε καὶ νέαν λέξιν, καὶ τὴν ὁποίαν θέλει ἐννοῇσιν ὁ ἀναγνώστης κατωτέρω ὅταν ἐξετάσωμεν τὸν ὀργανισμόν τῆς τραπεζῆς τοῦ λαοῦ. Περὶ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως τῆς κυβερνήσεως νομίζομεν ὅτι εἴπομεν ἱκανὰ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης (1), ὥστε ἐνταῦθα θέλομεν ἀρκεσθῇ ἀναφέροντες τὰς ἐξῆς λέξεις αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ τῶν τραπεζῶν τοῦ λαοῦ. « Τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου λαμβάνονται ἐκ τοῦ βαλαντίου πάντων τῶν φορολογουμένων. . . . Κυβερνήσις πραγματικῶς φωτιζομένη, καὶ οὕσα εἰς κατὰστασιν νὰ ἐννοήσῃ τὸ καθήκον τῆς θέλει ἀρκεσθῇ αἴρουν τὰ νομικὰ ἐμπόδια, τὰ παρεμβλλόμενα εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν σύστασιν τῶν νέων συνεταιρισμῶν, καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν δικαιομάτων καὶ τῆς νομικῆς αὐτῶν ἀντιπροσωπείας· δὲν θέλει ὅμως τοῖς παρχωρήσει προνόμια, ἀλλ' οὐδὲ θέλει ἐπιφυλάξει εἰς ἐαυτὴν ἰδιαιτέραν ἐπιτήρησιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν θέλει ἀναμιγνύεσθαι εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν (2). »

Ἐρχόμεθα εἰς τὸν τρίτον κανόνα, τὴν ἀμοιβαίαν ἐγγύησιν· οὗτος εἶναι ὁ κυριώτερος καὶ οὕτως εἰπεῖν ἡ κλεῖς τοῦ συστήματος. Ὁ πτωχὸς, μὴ δυνάμενος νὰ προσφέρῃ ἐγγύησιν, εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς πολλὰς ἐναντίας πιθανότητας, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ εὖρῃ δανειστήν· ἀσθένεια, ἀπρόβλεπτόν τι συμβεβηκὸς δύναται νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὸν τιμιώτερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας ἀνέλαθεν· ὁ κεφαλαιούχος δανειζὼν ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀσφάλειαν τῆς πληρωμῆς τοῦ παρχωρηθέντος κεφαλαίου· οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν ὁσὼ εὐπωρότερος εἶναι ὁ δανειζόμενος, τόσῳ εὐκολώτερον εὐρίσκει πίστιν. Ὁ πτωχὸς ὅμως; ὑποθέσατε ὅτι ἔπαθε δυστύχημά τι, τί πρακτέον; οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

Ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἐτι πρακτικώτερον. Ζητεῖ τις παρ' ὑμῶν δάνειον 1000 δραχμῶν· ἐξετάσαντες τὴν ὑπόθεσιν εὐρίσκετε ὅτι ἔχετε ἐννέα πιθανότητας ἐπὶ δέκα νὰ πληρωθῇτε, δὲν δέχεσθε λοιπὸν τὸν τόκον τῶν 5 0/0 τὸν ὁποῖον προτείνουσιν εἰς ὑμᾶς. Ὁ λόγος ἀπλούστατος, τρέχετε τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσετε 100 δραχμὰς εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὁποίων σὰς προσφέρονται μόνον πεντήκοντα. Τί θέλετε λοιπὸν πράξει; θέλετε ζητήσιν τόκον 15 0/0 ὑπολογίζοντες 100 0/0 ἐπὶ πιθανῆς ζημίας ὅπως σώσετε τὸ κεφάλαιον ὑμῶν, καὶ 5 0/0 ὡς κέρδος· τὸ τελευταῖον τοῦτο ποσὸν εἶναι ὁ ἀληθὴς τόκος. Ὑποθέσατε ὅμως ὅτι ὁ δανειζόμενος πα-

(1) Ἰδὲ ἐν τῇ Revue germanique τῆς 1 Ἰουλίου 1864 τὸ ἀρθρον τοῦ E. Reclus — Réformes sociales en Allemagne.

(2) Περὶ τῶν ἐπομένων ἰδὲ πλειοτέρας λεπτομερείας εἰς τὰ ἐξῆς συγγράμματα Schulze-Delitsch. Vorschuss und Credit-Vereine als Volks-Banken, praktische Anweisung zu deren Gründung und Einrichtung — Barthle. Le crédit populaire, καὶ Seinguerlet. Les Banques du peuple en Allemagne.

(3) Schulze-Delitsch. Die arbeitenden Klassen und das Associationswesen in Deutschland. σελ. 113 καὶ 114.

(1) Ἰδὲ Πανδῶραν τῆς 1 Δεκεμβρίου 1864.

(2) Schulze-Delitsch, Die arbeitenden Klassen κτλ.

ρουσιάζει εἰς ὑμᾶς τρεῖς ἐγγυητὰς εἰς τὴν αὐτὴν οἰκονομικὴν θέσιν μὲ αὐτὸν εὐρισκομένους· ἡ πιθανότης τῆς ἀπωλείας ἥτις ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀνέβαιναν εἰς 400 δραχμὰς περιορίζεται εἰς 6 μόνον, ἐπειδὴ ἡ πιθανότης τῆς μὴ πληρωμῆς ἐλαττωῦται κατὰ λόγον τοῦ τετραγώνου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγυητῶν.

Τούτων ταθέντων εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῶν τραπεζῶν τοῦ λαοῦ (*Vorschussvereine, Volks-Banken*).

Ἡ ἐταιρία συνίσταται καὶ διατηρεῖται ὅπως καὶ αἱ ἐταιρίαι ἀμοιβαίας βοήθειας, δηλαδή ὑπὸ ἐταίρων συνεισφερόντων μνησίον τι ποσόν, πληρωνόντων ὅμως ἐκτὸς τούτου καὶ δικαίωμα τι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐγγραφῆς αὐτῶν· τὰ ποσὰ ταῦτα σχηματίζουν τὸ ἐταιρικὸν κεφάλαιον· συνήθως δὲ ὀρίζεται καὶ ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς κατὰ κεφαλὴν μερίδος τοῦ κεφαλαίου τούτου, δηλὸν ὅτι αἱ συνεισφοραὶ ἀπαιτοῦνται παρὰ τῶν μελῶν ἕως ὅτου ἀναβῶσιν εἰς ὀρισμένον τι ποσόν, (συνήθως ἀπὸ 400 μέχρι 500 δραχμῶν). Ἐπίτιμα μέλη δὲν εἶναι δεκτὰ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, ὥνα μὴδὲ ἵχνος ἀγαθοεργίας ἢ φιλανθρωπίας ἀναφάνηται εἰς τὰς τραπεζὰς τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ ἔχει λόγον ὑψηλόν, ἐπειδὴ πρέπει ὁ δανειζόμενος νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ πίστις τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνει εἶναι ἔργον αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὅσω μᾶλλον συνεισφέρει, κατὰ τοσοῦτον αὐξάνει καὶ αὐτὴ· αὕτη εἶναι ἡ περὶφημος αὐτοβοήθεια (*Selbsthülfe*).

Τοῦ κεφαλαίου ἅπαξ συστηθέντος ἄρχονται αἱ ἐνεργεῖαι τῆς τραπεζῆς. Ἡ τράπεζα παραχωρεῖ δάνειον εἰς μόνους τοὺς ἐταίρους, δὲν παραχωρεῖ δὲ αὐτὰ ἢ ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει ἄλλων ἐταίρων. Τὰ δάνεια εἶναι βραχυπρόθεσμα διὰ δύο λόγους, πρῶτον διότι γίνονται συνήθως εἰς ἐργάτας ἢ μικροβιομηχάνους, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιχειρήσεις διανύουσι τὸν κύκλον τῶν ἐν ὀλίγῳ χρονικῷ διαστήματι, καὶ δεύτερον ὅπως ἡ τράπεζα ἢ πάντοτε ἐμπρόθεσμος πρὸς ἀπότισιν τῶν ἰδίων αὐτῆς χρεῶν. Ἐνταῦθα ἀνάγκη διασαφήσεως. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἐταιρικὸν κεφάλαιον, πρὸ πάντων ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῆς τραπεζῆς, εἶναι ἐλάχιστον, ὥστε δι' αὐτοῦ καὶ μόνου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαρκῇ εἰς τὰς αἰτήσεις. Πρὸς θραπέειν λοιπὸν τοῦ κακοῦ καὶ πρὸς δαψίλευσιν τῶν εὐεργετημάτων τῆς πίστεως, δανεῖζεται ἐξωθεν ποσά, πολὺ ἀνώτερα τοῦ κεφαλαίου αὐτῆς, διὰ τὰ ὁποῖα πάντα τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας ἐγγυῶνται ἀμοιβαίως· εἰσὶ δὲ ὑπεύθυνοι μέχρι καὶ προσωπικῆς κρατήσεως. Τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι μίμησις τῶν ἐγγείων συνεταιρισμῶν (*associations de propriétaires fonciers*) τῆς Σιλεσίας καὶ τῆς Πολωνίας, ἐπέφερε τὰ λαμπρότερα ἀποτελέσματα, καὶ ἔλυσε τὸ ζήτημα τῆς προσωπικῆς πίστεως.

Ὁ ἐργάτης μόνος δὲν ἔχει ἰδιόκτητα κεφάλαια οὐδὲ δύναται νὰ εὕρῃ τοιαῦτα· ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος γινόμενος μέλος συνεταιρισμοῦ ἀποκτᾷ διὰ τῆς ἐργασίας του περιουσίαν τινὰ ἀποφέρουσαν τόκους, καὶ εὐρίσκει εὐκολώτατα νὰ δανεισθῇ, ὅπως καὶ ὁ πλουσιώτερος καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις. Τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως.

Ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς τραπεζῆς τοῦ λαοῦ συνίσταται εἰς διπλὴν τινὰ ἀμοιβαίαν ἐγγυήσιν, ἐγγυήσιν ἄλλων τῶν ἐταίρων ἀπέναντι τοῦ δανειστοῦ τῆς τραπεζῆς, καὶ ἐγγυήσιν ὁμάδος τινὸς αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ ὅλου διὰ τὰ εἰς ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν γινόμενα δάνεια.

Ἡ Τράπεζα τοῦ *Delitsch*, ὑπὸ τοῦ *K. Schulze* συστηθεῖσα, θεωρεῖται ὡς τὸ ἐντελέστερον πρότυπον τοῦ εἶδους τούτου τῶν καθιδρυμάτων, ὥστε τούτην θέλομεν κυρίως ἀναφέρει. Τὰ ὑπ' αὐτῆς δανειζόμενα ποσὰ δὲν ὑπερέβαινον κατ' ἀρχὰς τὸν ὅρον τῶν 50 ταλλήρων, κατ' ἄνθρωπον· σήμερον ὅμως ἀναβαίνουν μέχρις 800. Ἐν περιπτώσει ζημίας (περιπτώσει μὴ συμβάσῃ εἰσέτι μετὰ 15 ἐτῶν ἐφαρμογῇ) θυσιάζεται κατὰ πρῶτον τὸ ἐκ συνεισφορῶν συγκροτηθὲν κεφάλαιον, μετὰ δὲ τὴν παντελὴ ἐξάντλησιν αὐτοῦ προσκαλοῦνται οἱ ἐταῖροι ὅπως ἐκ τῶν ἰδίων συνεισφέρωσιν. Αἱ τράπεζαι τοῦ λαοῦ δὲν πληρώνουσι τόκους εἰς τὰ μέλη αὐτῶν, ἀλλὰ μέρος μόνον ἐπὶ τοῦ κέρδους, ἀφοῦ γίνῃ προηγουμένως κράτησις ποσοῦ τινος πρὸς σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου· τὸ δὲ μέρος ἀναβαίνει συνήθως εἰς 120/0. Μία τῶν σημαντικωτέρων φροντίδων τῶν καταστημάτων τούτων εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ δανειζομένου μέλους, τοῦθ' ὅπερ εἰς μικρὰς πόλεις εἶναι εὐκόλον· εἰς τὰς μεγάλας ὅμως εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ διορίζωσιν ἰδιαιτέρους ἐξεταστὰς κατὰ συνοικίαν, ἔχοντας τὴν φροντίδα νὰ συνάζωσιν ἀκριβεῖς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πληροφορίες.

Μέχρι συμπληρώσεως τῆς ματοχικῆς αὐτοῦ περιουσίας δύναται ἕκαστος νὰ δανεισθῇ ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑπογραφῇ· διὰ ποσὸν ὅμως ἀνώτερον ἀνάγκη ἐγγυητῶν μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιοχρέων καὶ πολυκρίθμων κατὰ τὸ ποσόν.

Αἱ τράπεζαι τοῦ λαοῦ διοικοῦνται ὑπὸ διευθυνούσης ἐπιτροπῆς τριμελοῦς (προέδρου, ταμίου καὶ ἐλεγκτοῦ), καὶ ὑπὸ διοικούσης ἐπιτροπῆς· ἡ δευτέρα ἐπιτηρεῖ τὴν πρώτην, πᾶσα δὲ σημαντικὴ ἀπόφασις γίνεται ἐν γενικῇ τῶν ἐταίρων συνελεύσει. Καὶ ἡ μὲν διευθύνουσα ἐπιτροπὴ εἶναι ἐμμισθος, ἡ δὲ ἐξουσία αὐτῆς διαρκεῖ τρία, ἔξ ἢ ἐννέα ἔτη· ἡ δὲ διοικοῦσα, ἥτις τὰ καθήκοντα ἐκτελεῖ δωρεάν, ἐκλέγεται ἐτησίως.

Οὐδὲν μέλος δύναται νὰ ἀποσυρθῇ τοῦ συνεταρισμοῦ εἰμὴ μετὰ εἰδοποίησιν γενομένην ἐξ μῆνας πρὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποχωρήσεώς του, τοῦτο δὲ ἵνα ἡ ἐταιρία εὐρεθῇ εἰς κατὰστασιν νὰ ἐκτελῇ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῆς. Οἱ λογαριασμοὶ ἐξελέγχονται καὶ δημοσιεύονται ἐτησίως.

Τοιοῦτος ἐν ἐλίγοις ὁ ἀξιόλογος οὗτος θεσμὸς πόσον ἀπλοῦς ὅσον καὶ εὐεργετικός.

Αἱ τράπεζαι τοῦ **K. Schulze-Delitsch** ἐπέτυχον πληρέστατα δεκαπέντε ἔτη μόλις παρῆλθον ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ δοκιμῆς καὶ σήμερον 650 τοιαῦτα καταστήματα εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν ἀριθμοῦντα μὲν ὑπὲρ τὰς διακοσίας χιλιάδας ἐταίρων, ἔχοντα δὲ κεφάλαιον 45 ἑκατομμυρίων φράγκων, καὶ δανεῖζοντα ἐτησίως ποσὸν τετραπλάσιον.

Τὴν Γερμανίαν ἤρχισαν μιμούμενα καὶ ἄλλα ἔθνη· κατὰ τὸ τρέχον μάλιστα ἔτος πολὺς ἐγένετο περὶ δημοτικῆς πίστεως (*credit populaire* λόγος ἐν Γαλλίᾳ, καὶ συνεστήθησαν ἤδη διάφοροι τράπεζαι τοῦ εἴδους τούτου ἐν Παρισίοις, Στρασβούργῳ καὶ Κολμάρ. Ἡ ἀνάπτυξις καὶ διάδοσις αὐτῶν εἶναι βεβαίως ἐν τῶν ἀσφαλεστάτων καὶ δραστηκωτάτων μέσων πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Ε΄.

Ρίψαντες ἐν τοῖς προηγουμένοις ταχὺ βλέμμα ἐπὶ ἐνὸς τῶν ζωτικωτέρων ζητημάτων τῆς νεωτέρας κοινωνίας, συμπύκνωμεν ἤδη αὐτὰ καὶ ἔλθωμεν εἰς τὸ τελικὸν ἐξαγόμενον.

Εἵπομεν τοὺς λόγους δι' οὓς ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἡ πτωχεία, ὡς καὶ τὰ αἷτια τὰ δόντα εἰς αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐπίτασιν τοσαύτην.

Ἡ μελέτη τῆς πτωχείας πολὺ ἀπασχόλησε τὰ πνεύματα κατὰ τὰ τελευταῖα ἐξήκοντα ἔτη, δύναται δὲ νὰ εἴπῃ τις ἄνευ φόβου ἀντιδρήσεως ὅτι ἡ μελέτη αὕτη οὐκ ὀλίγον συνέτεινεν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ εἰς τοὺς κινδύνους εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐρρίψαν τὴν κοινωνίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη. Ὁ σκοπὸς ὃν προτίθενται ἅπασαι αἱ σοσιαλιστικαὶ σχολαὶ εἶναι ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιστον ἀναμόρφωσις τῆς κοινωνίας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν (*société, socialisme*), σκοπὸς ἄριστος, ἀλλ' ἀπραγματοποίητος κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν θέτουσι τὸ ζήτημα. Ἀναγνωρίζοντες καὶ ἐπιδεικνύοντες οἱ νεωτερισταὶ οὗτοι τὰ ἐλαττώματα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ κρίνουσιν ὀρθότατα· ἀλλ' ἅμα ὡς ἔλθουσιν εἰς τὴν θεραπείαν, πίπτουσιν ἀπὸ παραλογισμοῦ εἰς παραλογισμόν, τὸ δ' αἷτιον τούτου εὐκόλως ἐξηγεῖται. Ἡ κοινωνία σύγκειται ἐξ ἀνθρώπων,

ἕκαστον δὲ κοινωνικὸν φαινόμενον ἔχει λόγον ἱστορικὸν καὶ ἐπιστημονικόν· οἱ σοσιαλισταὶ εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν καὶ εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν προτεινομένας θεραπείας λησμονοῦσι τοῦτο, ὑποθέτοντες δὲ ἄνθρωπὸν τινα ἰδανικὸν καὶ ἀνύπαρκτον, ἀφίνουσι κατὰ μέρος τὰ ἱστορικὰ προηγούμενα καὶ τὰ διδόμενα τῆς ἐπιστήμης· τούτου ἕνεκεν αἱ πλεῖστα τῶν λύσεων αὐτῶν εἰσὶν ὠραιότατα μυθιστορήματα γέμοντα παραλογισμῶν καὶ ἀπραγματοποίητα. Ἐκ τούτου δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς δὲν συνέτεινε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων· ἐκ τοῦναντίου εἰμεθα πεπεισμένοι ὅτι προκαλὼν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν ὠφέλησε τὰ μέγιστα καὶ ἠνάγκασε τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν νὰ λάβῃ τάσεις πρακτικωτέρας καὶ πλατύνῃ τὸν κύκλον τῆς ἐξετάσεως (1).

Τὸ ζήτημα ἰδίως τῆς πτωχείας, τὸ συνδεόμενον μετ' αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινωνίας, προεκάλεσε μεγίστην καὶ σφοδρετάτην συζήτησιν μεταξὺ σοσιαλιστῶν καὶ οἰκονομολόγων. Ἐκ τῆς συζήτησεως ταύτης ἐξῆλθε καθαρωτέρα γνῶσις τῆς φύσεως τοῦ κεφαλαίου (*capital*) καὶ τοῦ μισθώματος (*salaire*), καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ὡς καὶ ἐν γένει τῶν φαινομένων τῆς παραγωγῆς τοῦ πλούτου. Οἱ νεωτερισταὶ ἔβαλον τὸν λίθον κατὰ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀναφέροντες τὴν γνώμην ἐνὸς τῶν πρωτεούντων ἀντιπροσώπων αὐτῆς τοῦ **Malthus**, αὕτη δὲ ἀνεσκεύασε θριαμβικῶς τὰς θεωρίας αὐτῶν περὶ ἰδιοκτησίας, κληρονομίας, ὑπερβολικῆς παραγωγῆς καὶ ἐπεμβάσεως τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Ἐκ τῆς συγκρούσεως ταύτης ἐγεννήθη τὸ φῶς, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι προώδευσεν ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη πολὺ περισσότερο κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἢ ἐπὶ ὀλοκλήρους αἰῶνας. Ἠρχίσαμεν βλέποντες τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπιστήμης εἰς τὰς σχέσεις τῆς κοινωνίας, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θέλομεν ἰδεῖ καὶ ἄλλα σημαντικώτερα.

Εἰς εἵπομεν ἤδη ἐν ἀρχῇ, ἡ θεωρία τοῦ συνεταρισμοῦ, τῆς ὁποίας ἐξετάσαμεν δύο ἐφαρμογὰς, προῆλθε καὶ αὕτη ἐκ τῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως τῆς ἀρξαμένης μετὰ τοῦ **St-Simon** καὶ ληξάσης εἰς τὸν **Louis Blanc**. Κατὰ πόσον ἡ ἀρχὴ τοῦ συνεταρισμοῦ εἶναι γόνιμος, νομίζομεν ὅτι ἀπεδείξαμεν ἀρκούντως· ἀλλ' αὕτη καὶ μόνη δὲν ἀρκεῖ. Ἀφ' οὗ βελτιωθῇ κατὰ τι ἡ ὕλικὴ κατάστασις τῶν ἐργατικῶν τάξεων, εἶναι ἀνάγκη ἠθικῆς ἀναπτύξεως· αὕτη δὲ οὔτε μίς ἡμέρας ἔργον εἶναι οὔτε ἐνὸς ἀνθρώπου· πάντες λοιπὸν οἱ αἰσθανόμενοι ἐν ἐκυτοῖς τὴν δύναμιν

(1) Περὶ σοσιαλιστῶν συνιστῶμεν τὴν *Histoire du Communisme* τοῦ **Alfred Sudre**, καὶ τὰς *Etudes sur les réformateurs modernes* περὶ **Louis Reybaud**.

καὶ τὴν θέλησιν τοῦ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἐφείλουσι νὰ ἀποδυσθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τὸν ἐντιμότερον καὶ ἐνδοξότερον πάντων τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ ποῖα τὰ μέσα τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ; δύο τινὰ, ἡ ἀναζωπύρησις τοῦ ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ πνεύματος τοῦ μορφοῦντος αὐτὸν ψυχικῶς, καὶ ἡ διάδοσις τῆς κατωτέρας παιδείας. Τὰ δύο ταῦτα φάρμακα καλῶς καὶ φρονίμως διδόμενα εἶναι ὁ κυριώτατος τρόπος τῆς κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν, καὶ ὁ μόνος καθ' ὃν δυνάμεθα νὰ προλάβωμεν τὸν κίνδυνον (1) ἀφοῦ ἀνερέραμεν τὸ ὄνομα τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἥς ἐξηγηθῶμεν ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· κατωτέραν ἐκπαιδεύσιν ἐννοοῦμεν τὴν ἀπολύτως ἀναγκαίαν εἰς τὰς κάτω τάξεις τοῦ λαοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, εἰς τὸ ἑκατομμύριον (the million) ὅπως λέγουσιν οἱ Ἀγγλοὶ· μεταξὺ δὲ αὐτῶν συγκαταριθμοῦμεν γνώσεις τινὰς γεωργικὰς καὶ οἰκονομικὰς, ὅπως ὁ λαὸς ἐννοῶν τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ συμφέρον μὴ τείνῃ τὰ ὦτα εἰς τοὺς ἐκμεταλλευομένους τὰ τυφλὰ αὐτοῦ πάθη πρὸς ἴδιον ὄφελος. Τοῦτο ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸ ἐξῆς· ὅτε κατὰ τὸ 1848 ἡ Γαλλία εὗρίσκετο εἰς κοινωνικὸν ἀναβρασμὸν μέγιστον, Γάλλος τις ἐν Ἀγγλίᾳ εὗρισκόμενος εἶπε πρὸς ἄγγλον ἐπίσκοπον· καὶ ὑμεῖς ἐντὸς ὀλίγου τὰ αὐτὰ θέλετε ἔχει. — Δὲν φοβοῦμαι τίποτε, ἀπεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος, οἱ Ἀγγλοὶ ἀρκούντως γνωρίζουσι τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν.

Ἡ διάδοσις τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως ὁποῖαν ἐννοοῦμεν αὐτὴν συντείνει τὰ μέγιστα ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, εἶναι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ διαδοθῇ εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν ἡ συναίσθησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, τῆς ἀξιοπρεπείας. Ἡ συναίσθησις αὕτη εἶναι τὸ μέγα κριτήριον τῆς καταστάσεως πολιτισμοῦ τινος· καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς πάντα, φαίνεται καθαρώτατα ὁ νόμος τῆς προόδου καὶ τῆς ἐπιδεκτικότητος βελτιώσεως ἐκυτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον (perfectibilité).

Καὶ τῷ ὄντι ρίπτοντες ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν παρελθόντων αἰώνων βλέπομεν ἐν ἀρχῇ μὲν τὴν κατὰκτησιν καὶ τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ κατακτηθέντος πληθυσμοῦ· μετέπειτα τὴν δουλείαν, ἥτις εἶναι ἤδη πρόοδος· δὲν ἀποκτείνουσι πλέον τὸν κατακτηθέντα, τῷ ἀφαιροῦσιν ὅμως τὴν ἐλευθερίαν (servare, servus). Μετὰ τὴν κυρίως δουλείαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἦτο κτῆμα (res) τοῦ ἀνθρώπου, ἔρχεται ἄλλη μορφή προτέρη ἢ δουλοπαροικία, ἐν αὐτῇ ὁ ἄνθρωπος οὐδενὸς εἶναι πλέον νόμῳ κτῆμα, ἔργῳ ὅμως εἶναι προσδεδεμένος εἰς τὴν γῆν. Τέλος παύει καὶ ἡ μορφή αὕτη τῆς πίεσεως, πάντες εἰσὶν

ἐλεύθεροι, μένει ὅμως λείψανον τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πτωχεία· ταύτην ὀφείλομεν νὰ ἐλαττώσωμεν. Εἰσῆλθομεν ἤδη εἰς τὴν ὁδὸν· μένει δὲ νὰ προχωρήσωμεν θαρράλως, ὅπως φθάσωμεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον.

Τὸ νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ πτωχεία ἐντελῶς εἶναι ἀδύνατον, εἶναι ὅμως λίαν κατορθωτὸν τὸ νὰ τὴν περιορίσῃ τις σημαντικῶς, καὶ πρὸ πάντων νὰ προλάβῃ αὐτὴν ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀκόμη. Ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται εὐτυχῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τόπων ἐν οἷς ἡ πτωχεία δὲν ὑπάρχει εἰσέτι, ἀνάγκη λοιπὸν πᾶσα νὰ προληφθῇ. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται εὐκολώτατα διὰ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς διαδόσεως τῶν ἐκ τοῦ συνεταγισμοῦ προερχομένων εὐεργετημάτων.

Ταῦτα λέγομεν ὅπως προλάβωμεν τὰς ἐπικρίσεις ἐκείνων οἵτινες θέλουσι ψεῖσαι ἡμᾶς διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀντικειμένου τῆς μελέτης ταύτης· ἡμεῖς κρίνομεν ὅτι οὔτε περιττὸν οὔτε ἥσυχον τὸ νὰ ἐξετάζῃ τις τὰ παθήματα τῶν ὁμοίων τοῦ καὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐλαττώσῃ καὶ νὰ θεραπεύσῃ αὐτὰ, νομίζομεν μάλιστα ὅτι εἶναι ἐν τῶν πρωτίστων καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου·

« Homo sum et nihil humani a me alienum puto. »

Θέλομεν δὲ λογισθῇ λίαν εὐτυχεῖς ἐὰν ἡ φωνὴ ἡμῶν συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ἐλκυσθῇ ἡ προσοχὴ ἐνὸς καὶ μόνου ἐπὶ ἐνὸς τῶν κυριωτάτων κοινωνικῶν ζητημάτων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α. ΣΟΥΤΖΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

« History of federal government, from the foundation of the Achaean League to the disruption of the United States. By Edward A. Freeman, M. A. late fellow of Trinity college, Oxford. Vol. I. General introduction—history of the Greek federations. London. 1863. » ἦτοι

Ἱστορία τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας μέχρι τῆς διασπάσεως τῶν ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς πολιτειῶν, ὑπὸ Ἐδουάρδου Α. Φρέϊμαν. Τόμ. Α'. Γεν. Εἰσαγωγή. — Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων συμμαχιῶν. Ἐν Λονδίνῳ 1863. τόμ. α.

Ἀνέγνωμεν κατ' αὐτὰς σύγγραμμα ἐμβριθέστατον καὶ περιεργότατον τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ Ἀγγλοῦ ἱστοριογράφου Φρέϊμαν, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται περὶ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος ἐν γένει. Ὁ μέχρι τοῦδε ἐκδοθεὶς πρῶτος τόμος, ὅστις εἶναι ἀνατεθειμένος εἰς τὸν « Πολύβιον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος », τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, περιέχει ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ὁμοσπονδιῶν.

(1) « La société détruira le paupérisme, ou le paupérisme détruira la société. » De P e r c e y al Discours à la Chambre des députés de Bruxelles. Λόγοι σοφοὶ καὶ ἀξιοὶ μελέτης!